

اشاره

رشته گرافیک در دو دهه گذشته توسعه کمی و کیفی خیره کننده‌ای داشته است. هر ساله شمار درخور توجهی از دانش‌آموختگان هنرستان‌های آموزش و پرورش جذب این رشته در مراکز آموزش عالی می‌شوند. در کتاب‌های هنر پایه‌های هفتم، هشتم، نهم و دهم نیز مباحث مرتبط با «ارتباط‌های تصویری» حضور چشمگیری دارد. در کلامی فشرده و موجز باید گفت گرافیک در تمام ابعاد زندگی، به خوبی خود را نمایان می‌سازد. با این حال، این رشته مهم هنری در فراز و فرود تاریخی خود همواره با چالش‌ها و کاستی‌هایی در فرایند آموزش روبه‌رو بوده است. شناخت این رشته در آیینة فرایند آموزش برای دست‌اندرکاران، برنامه‌ریزان و مدرّسان هنرستان‌ها و ایجاد بینش لازم برای دبیران هنر مهم و مؤثر است. در میزگردی که با حضور استادان گروه گرافیک دانشکده هنر و معماری دانشگاه انقلاب اسلامی برگزار شد، نکاتی اساسی درباره وضعیت گرافیک مطرح گردید. این نکات در بردارنده تمام موضوعات مرتبط با این رشته نیست اما دریچه‌ای برای بحث بیشتر به روی خوانندگان می‌گشاید. در عین حال، مهم‌ترین ویژگی حاضران در میزگرد، اشراف به وضعیت آموزش هنر گرافیک در هنرستان‌هاست. ضمن تشکر از استادان محترم و دکتر اصلانزاده، رئیس دانشکده معماری و هنر، با هم مطالب این میزگرد را می‌خوانیم.

میزگرد آموزش گرافیک و چالش‌ها

هیئت تحریریه رشد آموزش هنر

هنر امروز در خدمت استادان گروه گرافیک دانشگاه فنی و حرفه‌ای انقلاب اسلامی هستیم. بحث ما درباره آموزش گرافیک در ایران با توجه به تجارب ارزنده هر یک از حاضران است. لازم است در ابتدای بحث استاد سهیل صالح، مدیر گروه گرافیک دانشگاه انقلاب اسلامی، تاریخچه مختصری از شکل‌گیری رشته گرافیک در این دانشگاه توضیح دهند و سپس وارد مباحث بعدی شویم. عنوان اصلی بحث ما آموزش گرافیک در ایران است و بحث بعد ارتباط با هنرستان‌های آموزش و پرورش است که هنرآموزان را به دانشگاه تحویل می‌دهند. نکته بعدی چالش‌ها و آسیب‌هایی است که آموزش گرافیک را درگیر کرده است، و بالأخره پیشنهادهایی برای غنی کردن موضوع آموزش گرافیک داریم. طبیعی است در بین بحث‌ها هم سؤالاتی به وجود آید.

صالح: تا آنجا که حافظه من باری می‌کند، این دانشگاه برخاسته از سازمان فنی و حرفه‌ای است و در اصل برای تربیت تکنیسین‌های فنی رشته‌های مختلف ایجاد شده

است. ۴-۵ سال پیش این دانشگاه آرام آرام زیر نظر وزارت علوم قرار گرفت ولی سرفصل‌های آن هنوز اصلاح نشده است. در ابتدا هم فقط رشته کاردانی داشتند. اما آرام آرام رشته‌های کارشناسی ناپیوسته و کارشناسی پیوسته در دانشگاه‌های مختلف فنی ایجاد شد. در حال حاضر، دانشگاه فنی و حرفه‌ای در سطح کشور تعدادی شعبه دارد که دانشکده انقلاب اسلامی هم یکی از آن شعبه‌هاست.

گروه‌های گرافیک به‌طور خاص از چه زمانی دانشجو گرفتند و کلاس تشکیل داده‌اند؟

صالح: با ایجاد دانشکده هنر و معماری حدود دو دهه است که رشته گرافیک ایجاد شده است. صحبت‌هایی هم شده تا در مقطع ناپیوسته فقط رشته گرافیک نباشد و رشته‌های دیگر هم اضافه شود. رشته انیمیشن در دانشگاه شریعتی - یکی از شعب دانشگاه فنی و حرفه‌ای است - ایجاد شده است. رشته بسته‌بندی و گرافیک محیطی و چند رشته دیگر قرار است در مقطع کاردانی به کارشناسی اضافه شود.

یعنی گرافیک محیطی رشته‌ای در دل رشته گرافیک است؟

✿ **صالح:** فرد کاردانی گرافیک می‌گیرد و بعد، کارشناسی بسته‌بندی یا انیمشین یا گرافیک محیطی و ... می‌خواند.

ما متعلق به همان بیست سال پیش است. با وجود پیشرفت فناوری و تغییرات اساسی در دنیای گرافیک، متأسفانه سرفصل‌های ما هنوز همان روال قبلی را دارد.

آیا ما برای این امر گروه‌های کاری هم داریم؟

✿ **صالح:** بارها به ما فرم‌هایی داده‌اند و ما پر کرده‌ایم و گفته‌ایم که چه نیازهایی داریم و چه اصلاحاتی باید در سرفصل‌ها انجام بگیرد اما متأسفانه هنوز اقدامی عملی که به ما اعلام شود و بگویند این سرفصل‌ها جدید است، انجام نشده است. البته ما از استادان خواسته‌ایم دانشجویان را با علم روز آشنا کنند؛ چون با سیستم دستی آن زمان، جای کاری برای دانش‌آموخته این دوره وجود ندارد. بنابراین، لازم است با علم روز آشنا شوند. استادان خود تا جایی که ممکن است دانشجویان را به‌روز می‌کنند.

مهم‌ترین چالش‌های آموزش گرافیک، هم در این مجموعه و هم به‌صورت کلان در سطح کشور چیست؟

✿ **همتایی:** در تأیید فرمایش آقای صالح عرض کنم که رشته گرافیک در دوره کاردانی و کارشناسی بر اساس درس‌های دوره هنرستان تعریف شده است و بچه‌ها در واقع، هنرستان را در دوره کاردانی ادامه می‌دهند و همان درس‌ها و همان مطالبی که در هنرستان گذرانده‌اند در اینجا به‌نوعی دیگر تکرار و کامل می‌شود. این امر به‌خصوص در دوره کارشناسی وجود دارد. می‌خواهم به صحبت‌های آقای غنی‌زاده اشاره داشته باشم. فلسفه وجودی این آموزش‌دهنده‌ها این بود که برای کارخانه‌ها و بازار کار نیرو تربیت کنند. واقعاً این در عمل هم اتفاق افتاده و الآن همین‌گونه است. یکی از اتفاقات نادری که در نظام آموزشی آموزش‌دهنده‌های ما رخ می‌دهد این است که بچه‌هایی که اینجا درس می‌خوانند، از دو بعد تقویت می‌شوند؛ هم از لحاظ نظری و هم از لحاظ مهارتی. این فقط در رشته گرافیک نیست بلکه در رشته‌های دیگری هم که در این مرکز وجود دارد، این اتفاق خوب و مبارک می‌افتد بعضی از سرفصل‌های ما که از گذشته‌ها، عنوان درس‌ها تکرار شده است و بخشی در دوره کارشناسی ارشد به نام دیگری تکرار می‌شود. مثلاً ما در اینجا

تاریخچه‌ای از رشته گرافیک بفرمایید و بگویید این رشته چقدر سابقه دارد؟

✿ **غنی‌زاده:** گرافیک در دانشگاه فنی و حرفه‌ای در ابتدا وابسته به آموزش و پرورش بود. مکانی به نام دفتر امور مدارس عالی بود که از لحاظ بودجه زیر نظر آموزش و پرورش قرار داشت و کارشناسانش از آموزش عالی بودند. آن‌ها یک‌سری دانشکده‌هایی را راه‌اندازی کردند که بعد، نام آن‌ها پیامبر اعظم (ص) شد. سال ۱۳۷۶ اولین سال پذیرش دانشجو در رشته گرافیک بود.

پس اکنون دو دهه است که جذب دانشجوی گرافیک دارید؟

✿ **غنی‌زاده:** بله. من جزء اولین گروه‌هایی بودم که به این دانشکده آمدند. از سال ۱۳۹۱ از وزارت آموزش و پرورش جدا شدیم و زیر نظر آموزش عالی قرار گرفتیم. از سال ۷۶ تا حدود ۸۵ یا ۸۶ ما با نام انستیتوی رسانه‌ها در اینجا بودیم. یکی از این بخش‌های انستیتو، بخش NDPU سازمان ملل بود. در اینجا تولید برنامه تلویزیونی و رادیویی و هم نودال و هم امپکس را داشتیم.

در بخش گرافیک با سابقه‌ای بیست‌ساله روبه‌رو هستیم. به‌طور طبیعی دانش‌آموختگان زیادی هم داریم. از همین جا وارد بحث دوم می‌شوم که دوستان دیگر هم مشارکت کنند. بحث درباره آموزش گرافیک است و روند آموزش گرافیک در دو دهه گذشته را بررسی می‌کنیم. آیا این روند ایستا یا تکاملی بوده است؟ وضعیت اقبالی که از لحاظ کمی به گرافیک می‌شود، قابل توجه است. این وضعیت را در گام نخست برای ما ترسیم کنید تا وارد بحث‌های دیگر شویم.

✿ **صالح:** متأسفانه سرفصل‌های آموزشی

محمود همتی
مدرس گرافیک

طراح: حمیدرضا
کشاورزی میاندشتی

از استادان
خواسته‌ایم
دانشجویان را
با علم روز آشنا
کنند؛ چون با
سیستم دستی
آن زمان، جای
کاری برای
دانش آموخته
این دوره وجود
ندارد

استادان برگزار شود تا به‌روز شدن مورد تأکید بیشتری قرار گیرد و در عین حال، آن‌ها بتوانند همین را انتقال دهند.

یکی از سرفصل‌های مهمی که اکنون در فضای آموزشی وجود دارد، علامت سؤال روی این عنوان است که «چه کسی آموزش‌دهندگان را آموزش می‌دهد». در واقع، مقصود شما این است که در هر جایگاهی که هستیم به این نیازهای آموزشی در محملی مناسب باید جواب داده شود. راهکار شما چیست؟

برنجی: همین کاری که الان انجمن طراحان گرافیک دارد انجام می‌دهد؛ مثلاً فراخوان مقالاتی را می‌دهند در حوزه‌های مختلف گرافیک و ارتباط آن‌ها با بازار کار و ... این را می‌توان در دانشگاه‌ها اجرایی کرد و خود استادان دنبال ترجمه مطالبی در این باره برونند یا مقالاتی درباره‌ی روند رشد روز گرافیک در دنیا تألیف کنند. مقالات را ترجمه می‌کنند و این‌ها به‌صورت ورک‌شاپ یا فراخوان مورد استفاده قرار می‌گیرند.

جمعیت هدف ما در مجله‌ی رشد هنر، دبیران هنر در دوره‌ی متوسطه‌ی اول شامل پایه‌های هفتم، هشتم و نهم و هنرآموزان در هنرستان‌هاست. بحث این است که با وجود ارتباطی که با دانش‌آموزان و دبیران داریم به نوعی فقر ارتباطات تصویری مشاهده می‌شود. ارتباط تصویری به مفهوم گرافیک و فنی قضیه خیلی فقیر است. برای غنی کردن گرافیک در مدرسه چه باید کرد؟

غنی‌زاده: خود وزارت آموزش و پرورش در

فناوری طراحی آرم را داریم که در دوره‌ی کارشناسی کارگاه ارتباط تصویری یک می‌شود و همان مباحث مطرح می‌گردد. در دوره‌ی ارشد، کارگاه ارتباط تصویری یک پیشرفته می‌شود. یکی از گرفتاری‌هایی که ما در رشته‌ی گرافیک داریم این است که درس‌ها عمدتاً با همان سرفصل‌ها تکرار می‌شوند. در سال‌های گذشته تغییراتی دادند اما تجربه‌ی من می‌گوید که در برخی رشته‌ها تا این اندازه امکان گسترش و بسط نداریم. گرافیک در شاخه‌های مختلف تعریف می‌شود. از آن شاخه‌ها نمی‌توان فراتر رفت؛ مگر اینکه موضوع یا درسی را با تکنیک‌های رایانه‌ای بیان کنید. اکنون همه چیز با این موضوع است.

به نکته‌ی اساسی برگردیم که یکی از نیازهای جدی روز آمد کردن سرفصل‌های درسی این رشته است. کار عملیاتی برای این اقدام مهم چیست؟

برنجی: به نظر من در مرحله‌ی اول خود استادان هستند. خوشبختانه در اینجا استادان تجربه‌ی کار و هم تجربه‌ی تدریس دارند ولی همان‌طور که گفته شد، گرافیک رشته‌ای همواره در حال تغییر است. گرافیکی را که الان وجود دارد با گرافیکی که بیست سال پیش وجود داشت نمی‌توان مقایسه کرد. خیلی پیشرفت کرده است. خوشبختانه در اینجا دانشجویان سطح بالایی حضور دارند. برخی از دانشجویان خود به‌صورت حرفه‌ای کار می‌کنند و تقریباً سطح علمی‌شان بالاست. در اینجا مسئله‌ی مهم به‌روز شدن خود استادان است. به‌روز شدن حاصل ارتباط استادان با دانشگاه‌های داخل و خارج از کشور است. باید ارتباط داشته باشیم و اکنون این ارتباط به‌واسطه‌ی اینترنت و ارتباطات اجتماعی قدری تسهیل شده است. به نظر من باید کلاس‌های آموزشی برای

روی جلد نیست انگاری
و شعر معاصر
طراح: مجید زارع

این قضیه تا حدودی نقش دارد. از یک طرف در این رشته‌ها دانشجو نمی‌گیرد و از سوی دیگر یک گروه دیگر می‌آید و تغییرات و اصلاحات ایجاد می‌کند.

استاد برنجی
مدرس گرافیک

این مسئله فراز و فرود دارد اما مثلاً در شهری مانند همدان ۹ هنرستان هنری داریم. در استانی که از لحاظ جمعیتی و وسعت در رده چهارم کشور است ۹ هنرستان وجود دارد و این خیلی درخور توجه است.

غنی‌زاده: در مواردی، در حالی که کار کارشناسی هم نشده است، به یکباره می‌گویند رشته گرافیک تعطیل شود.

مجتبی بابائیان
مدرس گرافیک

وقتی تقاضا باشد، کار خودبه‌خود وسعت می‌یابد. بحث من روی این نکته است. باید ذره‌بین بگذاریم و کاستی‌ها را در سراسر کشور مطالبه کنیم. عرضم این است که به‌خاطر اینکه دید گرافیکی در فضای مدرسه و تعلیم و تربیت و میان همکاران فرهنگی گسترش یابد، چه باید کنیم؟

استاد غنی‌زاده
مدرس گرافیک

صالح: من و همین‌طور آقای همتمی و غنی‌زاده در چند دوره، آموزش ضمن خدمت داشتیم و به معلمان هنرستان و مدرسان شهرستان‌ها آموزش می‌دادیم. نکته‌ای که من در این دوره‌ها متوجه شده‌ام این است که متأسفانه تقسیم امکانات در استان‌های مختلف کشور یکسان نیست. در نتیجه، استادان دانشگاه‌ها و دبیران هنرستان‌ها با سطح اطلاعات متفاوتی می‌آیند و می‌خواهند دوره ضمن خدمت را برگزار کنند. وقتی که می‌خواهیم سرفصلی را به آن‌ها تدریس کنیم، مجبوریم باز از پایین شروع کنیم؛ چراکه لازم است سطح آن‌ها را به مطالبی که می‌خواهیم بیان کنیم، برسانیم. در نتیجه، سطح کیفی کلاس خود ما هم که برای بالا بردن سطح اطلاعات آن‌هاست، خواه ناخواه پایین می‌آید.

یعنی سطح میانگین آموزش پایین است.

صالح: به دلیل اینکه بین دانش استادان استان‌ها و دانشگاه‌های مختلف تعادلی وجود ندارد.

همه می‌گویند فضای مجازی به کمک آموزش آمده است. سؤال این است که فضای مجازی ایجاد انگیزه کرده یا به تنبلی دامن زده است؟ بعضی مواقع بچه‌های ما دست به قلم نمی‌شوند و کاری انجام نمی‌دهند. این دست‌ورزی که حذف شده، انجام تکلیف درسی را به کاری سنگین تبدیل کرده است!

همتمی: در سال‌های گذشته قبل از اینکه اینجا از آموزش و پرورش منفک شود، معلمان رسمی آموزش و پرورش که قرار بود برای هنرستان تربیت شوند، به اینجا می‌آمدند و دوره می‌دیدند و مدرک می‌گرفتند و به‌طور مستقیم هنرآموز هنرستان می‌شدند. اینجا و دانشگاه شهید رجایی این چنین بود. اما در چند سال اخیر این اتفاق دیگر نیفتاده است. بعد از اینکه اینجا از آموزش و پرورش منفک شد، این امر قطع شد. ما اکنون تربیت دبیر فنی نداریم. قبلاً در هنرستان‌ها ۸۰ درصد داوطلبان می‌گفتند که متقاضی تحصیل در رشته گرافیک هستند. با توجه به کاهش جمعیت و آمدن رشته‌های دیگر، گرایش به گرافیک کمتر شده است. خیلی از دانش‌آموزان می‌خواهند به رشته‌های دیگر بروند. این خود یک مسئله است که معلمانی که داشتیم از همان دانش‌آموزان قبلی بوده‌اند. در سال‌های اخیر معلم جدید در هنرستان‌ها نداشته‌ایم. سرفصل‌هایی که اینجا تعریف شده بود به‌نوعی با همان تربیت دبیر فنی مطابقت داشت. اگر بخواهیم سرفصل‌های این دانشگاه را با دانشگاه‌های دیگر که رشته گرافیک دارند مقایسه کنید، تفاوت را می‌بینید. من نمی‌خواهم بگویم اینجا بد است و آنجا خوب است. شاید اینجا به‌نوعی گزیده‌تر و مناسب‌تر هم باشد. بحث فضای مجازی و روزآمد شدن بچه‌ها از طریق فضای مجازی هم هست. برخی از دروسی که اینجا تعریف می‌کنیم و در عرض ۵ ساعت تدریس می‌شود، بچه‌ها در عرض یک تا یک ساعت و نیم مطالعه می‌کنند و به کش دادن درس نیاز نیست و باید به آن مطلب دیگری اضافه

پیوستگی
آموزش امری
انکارناپذیر است.
اگر قرار باشد
این آموزش
صحیح در هر
رشته‌ای صورت
گیرد، همان‌طور
که صاحب‌نظران
می‌گویند باید از
دبستان شروع
شود

را می‌برد.

✽ صالح: به نظر من بهترین پیشنهادی که می‌توان داد، اول از همه آموزش است. استادان خود را باید تقویت و با علم روز آشنا کنیم و دوره‌های ضمن خدمت بگذاریم. کارگاه (ورکشاپ)‌هایی در استان‌های مختلف برگزار کنیم تا استاد توانایی که در تهران متمرکز است، به شهرستان‌های مختلف برود و در این کارگاه‌های یک‌روزه و دو روزه آموزش بدهد.

استاد نجابتی، از استادان گرافیک، اعلام کرد که به ۵۰ کارگاه و جلسه رفته است. این نکته درستی است. تا جایی که ممکن است باید از آموزش شروع کنیم.

✽ باباییان: پیوستگی آموزش امری انکارناپذیر است. اگر قرار باشد این آموزش صحیح در هر رشته‌ای صورت گیرد، همان‌طور که صاحب‌نظران می‌گویند باید از دبستان شروع شود. آموزش و پرورش هم می‌تواند این کار را انجام دهد که ارتقای سواد بصری دانش‌آموزان و بحث گرافیک مطرح شود. معلمان با برگزاری کلاس‌های ضمن خدمت و فوق‌العاده و اشاره

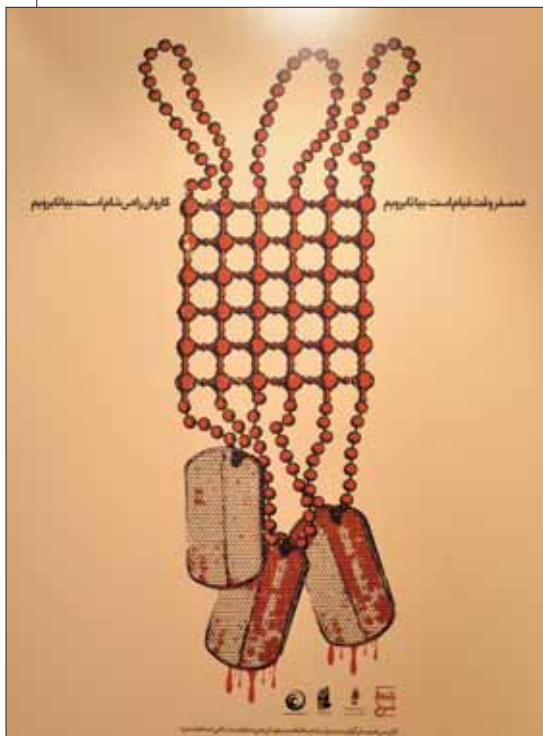
کرد. اگر بخواهیم بر اساس همان سرفصل پیش برویم خیلی از وقت ما و بچه‌ها گرفته خواهد شد. تربیت بچه‌ها کند پیش می‌رود. بخشی از مسیر، روزآمد شدن فضای درسی و سرفصل‌های دانشکده هنر و گرافیک است.

آیا در سرفصل‌ها باید تغییری انجام شود؟

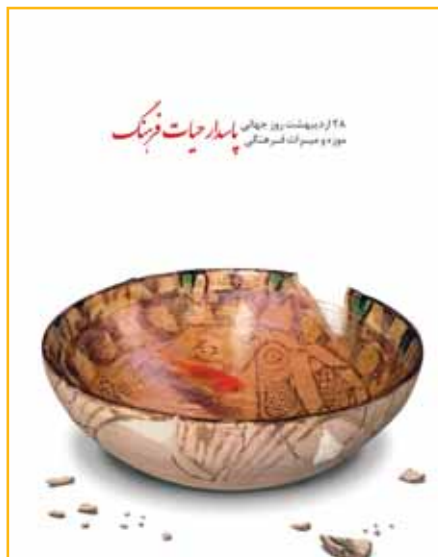
✽ همتی: بله. به خصوص که اینجا دیگر شکل گذشته را ندارد. حداقل با سرفصل‌های کلی دانشگاه‌های دیگر که این رشته را دارند، هماهنگ شود.

درباره غنی کردن محیط تعلیم و تربیت هنری از منظر گرافیک و ارتباط تصویری استاد باباییان نکاتی دارند؛ به نظر شما به عنوان یک مدرس گرافیک با توجه به اینکه با دبیران آموزش و پرورش سروکار دارید و فضای تعلیم و تربیت را هم می‌شناسید، باید چه کنید که در دوره دبیرستان گرافیک خود را به عنوان هنر آموزشی مهم جا بیندازد؟

✽ باباییان: آموزش گرافیک با توجه به رشد قارچ‌گونه مراکز آموزش این رشته در سراسر کشور و در جاهای مختلف، خود به معضلی تبدیل شده است. همان‌طور که استاد همتی گفتند، آمدن فضای مجازی به واسطه اینترنت و نرم‌افزارها و لپ‌تاپ‌ها و ... کار آموزش را سرعت داده، اما سازمان‌دهی این کار خیلی مهم است؛ یعنی باید برنامه‌ریزی جدی انجام بگیرد تا از وقتی که برای این رشته گذاشته می‌شود و ساعاتی که برای درس مختلف این رشته گذاشته‌اند، استفاده کامل به عمل آید. در جهت سازمان‌دهی تلاش‌هایی شده است. اگر چنانچه به همین منوال که شروع شده است از نیروهای مسلط و ماهر و مجرب استفاده شود، نتیجه کار ارتقای کیفیت آموزش خواهد بود. ارتقای کیفیت آموزش باعث می‌شود سطح سواد رشته‌ای بچه‌ها بالا رود. وقتی سطح سواد رشته‌ای بالا می‌رود، گرافیک رشد می‌کند. این را اینجا به صورت خودجوش هم داریم. ما نیروها و بچه‌های با استعدادی داریم که خودشان خوب کار می‌کنند و باعث می‌شوند کلاس تحرک پیدا کند و رقابت ایجاد شود. دست‌مایه‌های آموزش رقابتی ایجاد می‌شود و بچه‌ها شوق و ذوقی پیدا می‌کنند. در اینجا است که مدرس هم لذت آموزش

نمایشگاه هنر مقاومت

به کتاب‌های درسی می‌توانند سواد بصری دانش‌آموزان را ارتقا دهند؛ یعنی سطح هنر گرافیک را بالا ببرند.

در آثار گرافیک‌های مهم واژه‌ای تحت عنوان گرافیک ایرانی مطرح است. بالأخره این را باید یک هنر وارداتی بدانیم یا بگوییم بر اساس داشته‌ها و سرمایه‌ها و دنیایی از نقش و رنگ و ... می‌توان گرافیکی مبتنی بر فرهنگ ایرانی بنا کنیم. جای این واژه کجاست؟ ما از غرب الهام می‌گیریم چون پیشرو بودند اما ایران هم بنیانی دارد. نه اینکه حروف ما هر کدام یک کاراکتر هنری است؟ آیا از این داشته‌ها نباید استفاده کرد؟ این‌ها در کجا به نقطه تعادل می‌رسند که راهکار از آن دریافت شود؟

✽ **برنجی:** به نظر من گرافیک رشته‌ای است که حداقل برای ما نو است و از عمر آن در ایران چندان نگذشته است. با این حال، همان‌طور که می‌فرمایید، گرافیک ایرانی به وجود آمده است.

مؤلفه‌های این گرافیک ایرانی چیست؟

✽ **برنجی:** برخی چیزها به‌طور خودبه‌خودی ایجاد می‌شود. شاید از پیش هیچ برنامه‌ریزی‌ای روی این انجام نگرفته باشد. این جریان است که پیش آمده است. حتی در نمایشگاه‌های خارجی کارهای ایرانی مشخص است؛ چراکه نحوه رنگ و حروف‌چینی و فرم‌های خاص فرهنگ ایرانی است.

از استادان محترم به‌خاطر حضور در این میزگرد تشکر می‌کنم.

در نمایشگاه‌های خارجی کارهای ایرانی مشخص است؛ چراکه نحوه رنگ و حروف‌چینی و فرم‌های خاص فرهنگ ایرانی است

طراح: گروه گرافیکی طراحان برتر

نمایشگاه هنر مقاومت طراح: فاطمه طاهری